

Венгер В.В., канд. екон. наук, провідний науковий співробітник
Інститут економіки та прогнозування НАН України

Осипов В.М., д-р екон. наук, професор, старший науковий співробітник
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

ВНУТРІШНІЙ РИНОК ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Підтверджено залежність вітчизняної металургійної галузі від коливань зовнішньоекономічної кон'юнктури та доведено її негативний вплив у періоди фінансово-економічних криз. З метою зниження негативного впливу зовнішньоторговельної кон'юнктури на розвиток вітчизняної металургійної галузі проаналізовано досвід найбільших країн – виробників сталі. Доведено, що основними ринками збуту цих країн є їх внутрішні ринки. Розроблено та запропоновано основні напрями переорієнтації вітчизняних металовиробників на пріоритетне задоволення внутрішнього попиту шляхом інтенсивного розвитку металоспоживання в середині країни¹.

Ключові слова: металургійна галузь України; внутрішній ринок; металоспоживаючі галузі; експорт металопродукції; імпорт металопродукції; зовнішньоекономічна кон'юнктура.

Металургійна галузь України відноситься до базових галузей національної економіки, яка, поряд з іншими, визначає загальний стан соціально-економічного розвитку країни. З нею тісно пов'язані суміжні галузі, що забезпечують її продукцією проміжного споживання, а також галузі, що використовують металопродукцію як частину власного проміжного споживання. Зокрема, від неї в першу чергу залежить розвиток важкої промисловості. Без металургії як виробника конструкційних матеріалів неможливий розвиток машинобудування, а отже – й розвиток науково-технічного прогресу. Її продукція є основою розвитку будівництва, усіх видів транспорту, особливо залізничного, трубопровідного тощо.

Потенціал металургійної галузі базується на наявності у країні висококваліфікованого кадрового персоналу, власної сировинної бази (табл. 1) та великої кількості виробничих потужностей (табл. 2), спроможних повномасштабно забезпечувати не лише потреби внутрішнього ринку, а й підтримувати значні обсяги експорту. Зокрема, займаючи досить скромне місце у ВВП (5,8% у 2007 р.), металургійна галузь забезпечувала понад 42% загальноукраїнського експорту та майже 42% валютних надходжень.

Завдяки експортній орієнтації підприємствами металургійної галузі у 2007 р. було досягнуто найбільших (після 1990 р.) обсягів виробництва (рис. 1): чавуну – 35,6 млн т; сталі – 29,0 млн т; готового прокату – 24,5 млн т; труб – 2,8 млн т. Найбільші обсяги виробництва напівфабрикатів зафіксовано у 2013 р. – 18,1 млн т, що у 4,4 раза більше порівняно з аналогічним періодом 1990 р.

¹ Публікацію підготовлено за виконання НДР "Структурні зміни у світовій торгівлі як чинник розвитку внутрішнього ринку України" (№ держреєстрації 0115U002690).

Таблиця 1
Запаси сировинних ресурсів, які використовуються в металургійному виробництві, млн т

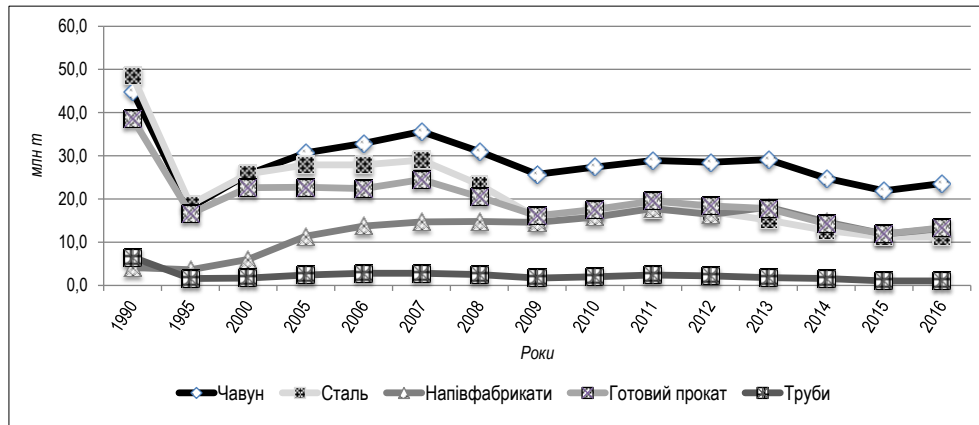
Назва корисної копалини	Кількість родовищ	Запаси	Щорічний видобуток/заготівля
Залізна руда	58	≈ 21986,1	≈ 1770
Вугілля кам'яне	1062	≈ 41904,7	≈ 86
Металобрухт	---	≈ 600	≈ 8

Джерело: складено за даними: Мінеральні ресурси України. Київ, Державне науково-виробниче підприємство "Державний інформаційний геологічний фонд України", 2014. 270 с.; 65% металофонда України займає повністю изношений метал / Вторинет. URL: <http://vtormet.dp.ua>

Таблиця 2
Кількісна оцінка основних виробничих потужностей з випуску металопродукції в Україні, млн т

Чавун	Сталь без напівфабрикатів, отриманих безперервним литтям	Напівфабрикати, отримані безперервним литтям	Прокат готовий	Труби та трубки, профілі порожнисті, зі сталі
≈ 35-40	≈ 45-50	≈ 18-20	≈ 25-30	≈ 6-7

Джерело: складено та розраховано за даними: Виробництво основних видів промислової продукції / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Рис. 1. Виробництво основних видів металопродукції у 1990–2016 рр., млн т

Джерело: складено та розраховано за даними: Виробництво основних видів промислової продукції / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Зосередившись на експорті металопродукції, вітчизняні виробники значно скоротили марочний та розмірний сортаментний ряд, суттєво зменшивши при цьому виробництво високотехнологічної продукції. Відповідно нині основними продуктивними групами у структурі експорту вітчизняної металопродукції є напівфабрикати та готовий прокат (рис. 2).

Крім того, орієнтація металургійної галузі на пріоритетне задоволення зовнішнього попиту зробила її залежною від кон'юнктури на світовому ринку металопродукції, який сьогодні характеризується жорсткою конкуренцією через постійне зростання нових виробничих потужностей [1, с. 69]. Про жорстку конкуренцію на світовому ринку металопродукції свідчить і щорічне скорочення обсягів вітчизняного експорту металопродукції (рис. 3).

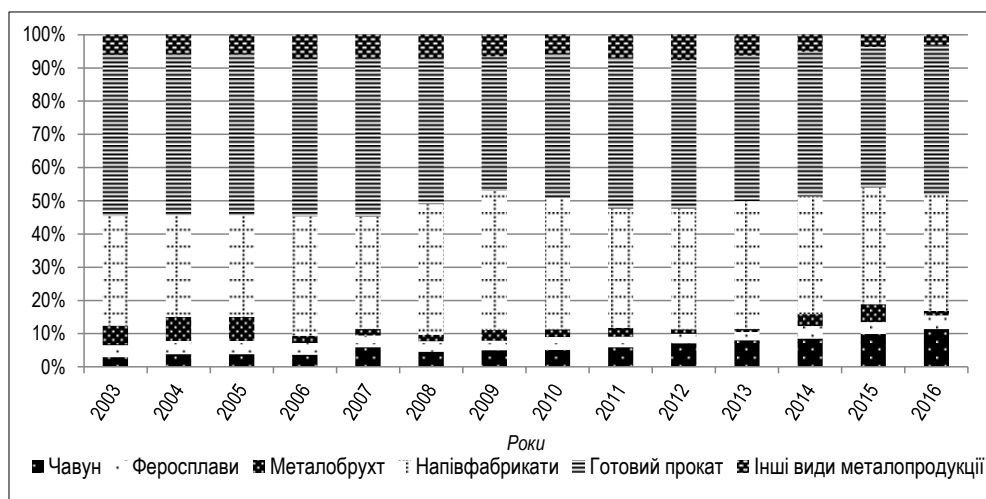

Рис. 2. Фізична структура експорту вітчизняної металопродукції у 2003–2016 рр., %

Джерело: складено та розраховано за даними: Недорогоцінні метали та вироби з них. Експорт-імпорт товарів за країнами світу у 2003–2016 рр. / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

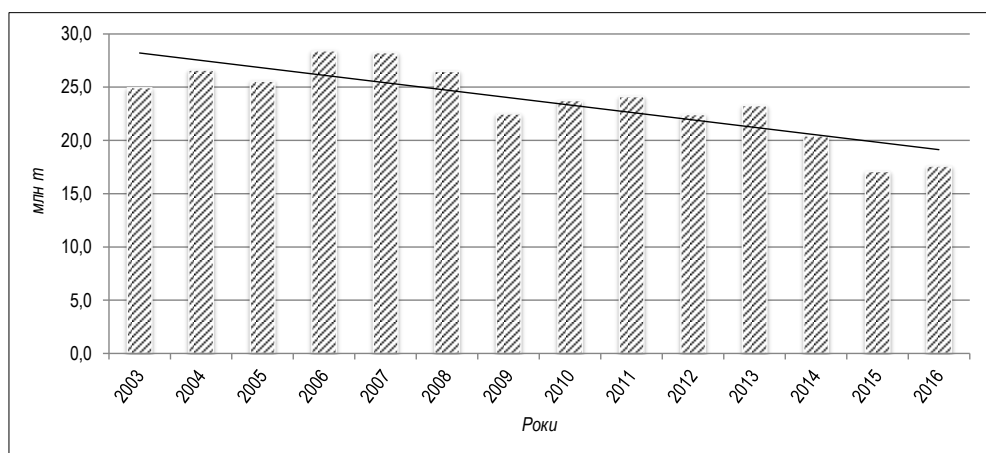

Рис. 3. Експорт напівфабрикатів та готового прокату у 2003–2016 рр., млн т

Джерело: складено та розраховано за даними: Недорогоцінні метали та вироби з них. Експорт-імпорт товарів за країнами світу у 2003–2016 рр. / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Через скорочення обсягів експорту, а отже, й виробництва вітчизняної металопродукції неодноразово загострювалося питання про необхідність переорієнтації металургійної галузі на *першочергове задоволення внутрішнього попиту шляхом інтенсивного розвитку металоспоживання всередині країни*. Головними аргументами при цьому виступають: 1) вразливість металургійної галузі у випадку погіршення зовнішньоторговельної кон'юнктури; 2) забезпечення певного базису стабільності українським виробникам унаслідок збільшення обсягів споживання вітчизняної металопродукції всередині країни. *Чи насправді це так?*

Дослідженню стану та визначенню перспектив розвитку металургійної галузі України присвячено праці багатьох вітчизняних вчених, аналітиків, експертів та практиків. Зокрема, В.Большаков та Л.Тубольцев [2] досліджують сучасний стан металургійної галузі з урахуванням тенденцій розвитку світової металургії та

умов забезпечення національної безпеки України, Т.Власюк [3] розглядає потенціал розвитку металургійної галузі на світовому ринку та оцінює для неї наслідки укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, І.Кулик [4] проводить оцінку реального стану галузі, обґрунтовує фактори підвищення ефективності функціонування металургійних підприємств України, визначає резерви її подальшого розвитку, С.Кулицький [5] досліджує стан і проблеми розвитку вітчизняної металургії у контексті впливу військово-політичного та економічного конфлікту з Росією та особливо воєнних дій на Донбасі протягом 2014–2015 рр., Т.Оболеньська та Д.Довгань [6] аналізують конкурентне середовище на світовому ринку чорних металів, досліджують головні тенденції зміни обсягів експорту чорних металів вітчизняними підприємствами та визначають перешкоди, які стримують розвиток металургійної галузі України та знижують її конкурентоспроможність на світовому ринку чорних металів.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень, де піднімаються важливі питання щодо оцінки сучасного стану та визначення напрямів подальшого розвитку металургійної галузі України, тему розвитку внутрішнього ринку металопродукції нечасто піднімають у наукових публікаціях.

Метою статті є обґрунтування пріоритетних напрямів розширення внутрішнього ринку металопродукції для мінімізації негативного впливу зовнішньоторговельної кон'юнктури на розвиток металургійної галузі України.

Серед одинадцяти найбільших країн – виробників сталі Україна чи не єдина держава у світі, підприємства якої майже 80% виробленої металопродукції експортують і лише трохи більше 20% – реалізують на внутрішньому ринку (рис. 4). Водночас, як свідчать дані рис. 4, у 2015 р. частка експорту металопродукції у загальних обсягах виробництва більшості розвинених країн (за винятком Німеччини та Італії) не перевищувала 45%.

Перетворення вітчизняної металургійної галузі у світового виробника та експортера металопродукції розпочалося на початку 90-х рр. ХХ ст., після успадкування від колишнього СРСР потужного гірничо-металургійного комплексу, що являє собою повну технологічну систему: видобуток і переробка залізної руди, виробництво коксу, виплавка чавуну і сталі, виробництво готового прокату і труб.

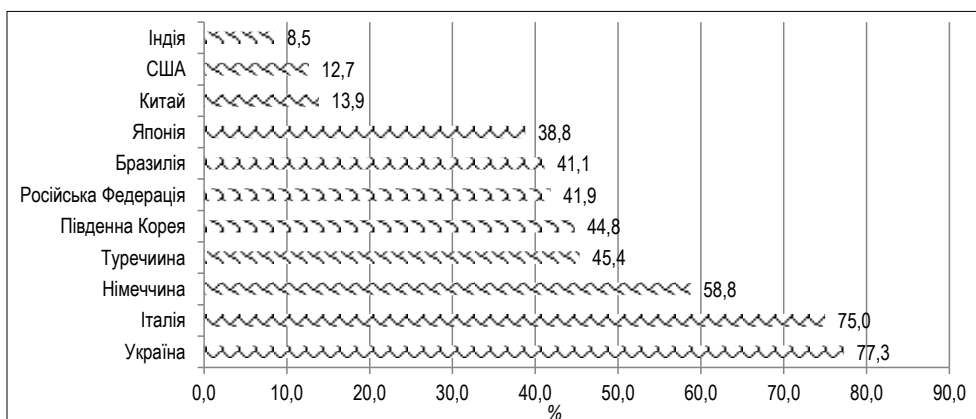

Рис. 4. Частка експорту металопродукції у загальних обсягах виробництва сталі найбільших країн-виробників у 2015 р., %

Джерело: складено та розраховано за даними: Steel Statistical Yearbooks 2016 / World Steel Association. URL: <https://www.worldsteel.org>

Саме наявність надмірного виробничого потенціалу, який значно перевищував внутрішні потреби країни, та глибока економічна криза (1991–1995 рр.), яка характеризувалася розривом господарських зв'язків металургійних підприємств із споживачами та постачальниками; дефіцитом оборотних коштів унаслідок інфляції та неплатежів; згортанням бюджетного фінансування; дефіцитом керуваності розриву технологічно пов'язаних підприємств призвели до концентрації основної уваги українських виробників металопродукції на експортній діяльності [7, с. 271].

Вихід підприємств металургійної галузі на зовнішній ринок із 1996 р. стимулював зростання обсягів металургійного виробництва. Проте, як засвідчила практика, розвиток галузі відбувався вкрай нерівномірно. Темпи її розвитку протягом 1990–2015 рр. постійно змінювалися – періоди прискореного зростання чергувалися з періодами уповільнення та навіть абсолютного падіння обсягів виробництва (рис. 5). В основі цих коливань лежали як зміни зовнішньої кон'юнктури, так і внутрішні фактори. Як крайні прояви негативних умов виступали також кризи – фінансові, товарні, системні тощо.

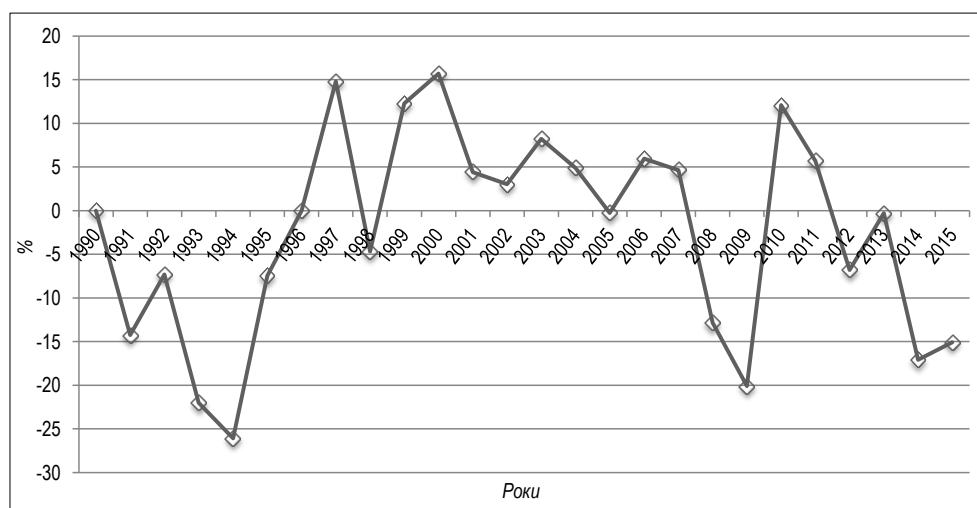

Рис. 5. Динаміка індексу обсягів продукції металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів у 1991–2015 рр., %

Джерело: складено та розраховано за даними: Виробництво основних видів промислової продукції у 1990–2015 рр. / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Зокрема, розпочате в 1996 р. економічне зростання вітчизняної металургійної галузі зупинила світова економічна криза 1998 р., що розпочалася з Південно-Східної Азії і розповсюдилася по всьому світу. Наслідками зазначеної кризи стали: кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги; заборгованість перед бюджетом та позабюджетними фондами; дефіцит обігових коштів; заборгованість із заробітної плати тощо [8, с. 117].

Розпочатий у 1999 р. економічний експеримент [9] та поліпшення кон'юнктури на світовому ринку металопродукції вивели металургійні підприємства з фінансової кризи і забезпечили додатковий приплив фінансових ресурсів у галузь, тим самим активізувавши там інвестиційну діяльність (рис. 6). Проте, як показали реалії, цих інвестиційних ресурсів було недостатньо для проведення глибокої

реструктуризації галузі та модернізації її застарілих виробничих потужностей (рис. 7). Так, за даними Державної служби статистики України, якщо зношення основних виробничих фондів підприємств металургійної галузі у 1996 р. становило 56,8%, то у 2005 р. – уже 69,8%.

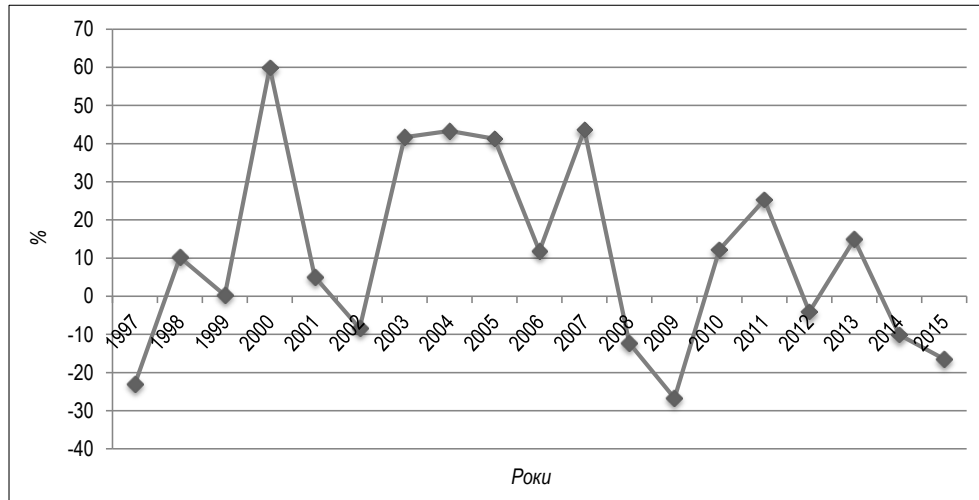

Рис. 6. Динаміка індексу обсягів інвестицій в основний капітал підприємств металургійної галузі України у 1997–2015 рр., %

Джерело: складено та розраховано за даними: Капітальні інвестиції за видами промислової діяльності у 1996–2015 рр. / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

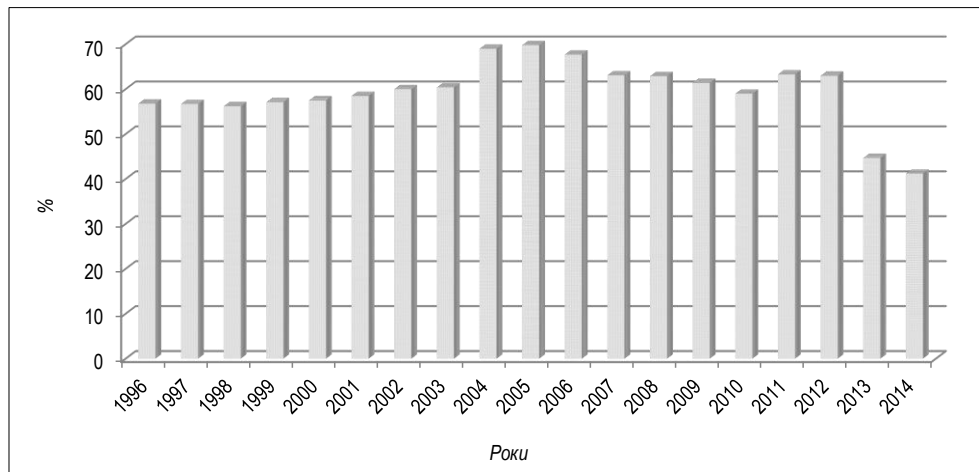

Рис. 7. Ступінь зношення основних засобів підприємств металургійної галузі України у 1996–2014 рр., %

Джерело: складено за даними: Ступінь зносу основних засобів промисловості за видами діяльності у 1996–2014 рр. / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Через несприятливий інвестиційний клімат до процесу модернізації підприємств металургійної галузі не вдалося також залучити й іноземних інвесторів (табл. 3). Тому інвестиційна активність металургійних підприємств стала заручницею насамперед їхньої прибутковості, яка, у свою чергу, значною мірою залежить від попиту на світовому ринку металопродукції.

Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств металургійної галузі України у 1998–2014 рр., млн грн

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок				
		власних	державного та місцевих бюджетів	вітчизняних інвесторів	іноземних інвесторів	інших джерел
1998	587,7	475,7	0,5	2,5	101,7	7,3
1999	317,8	157,2	82,8	5,4	71,4	1,0
2000	394,8	377,8	–	–	16,6	0,4
2001	278,9	256,7	21,9	–	–	0,3
2003	487,5	467,1	0,03	6,0	–	14,4
2004	745,1	720,9	0,03	0,6	11,6	12,0
2005	1577,8	1571,7	0,15	2,2	3,2	0,55
2006	1262,7	1225,6	5,8	–	23,2	8,1
2007	2762,6	1955,4	5,7	–	28,7	772,8
2008	3292,0	1549,3	6,9	–	0,2	1735,6
2009	892,1	834,0	10,6	0,04	0,2	47,3
2010	298,3	293,4	2,7	0,1	0,2	1,9
2011	1334,8	1306,0	0,4	5,3	0,03	23,1
2012	1076,3	1056,5	2,2	0,01	0,02	17,6
2013	1091,2	962,8	0,4	0,2	42,5	85,1
2014	466,6	436,5	4,0	0,04	14,2	11,9

Джерело: складено за даними: Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 1999–2015 рр. / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Сприятлива кон'юнктура на світовому ринку металопродукції протягом 2001–2007 рр. забезпечила зростання обсягів виробництва та експорту вітчизняної металопродукції. Однак через світову фінансово-економічну кризу у 2009 р. на світовому ринку металопродукції спостерігалось скорочення попиту на 7,5% порівняно з аналогічним періодом 2008 р. (рис. 8). Від такого скорочення постраждала більшість металургійних країн та найбільше – Україна. Зокрема, якщо темпи приросту виробництва сталі у світі в 2008 р. порівняно з 2007 р. знизилися на 0,3%, а в 2009 р. – ще на 7,8%, то в Україні у 2008 р. – на 12,9%, а в 2009 р. іще на 19,8% (рис. 9).

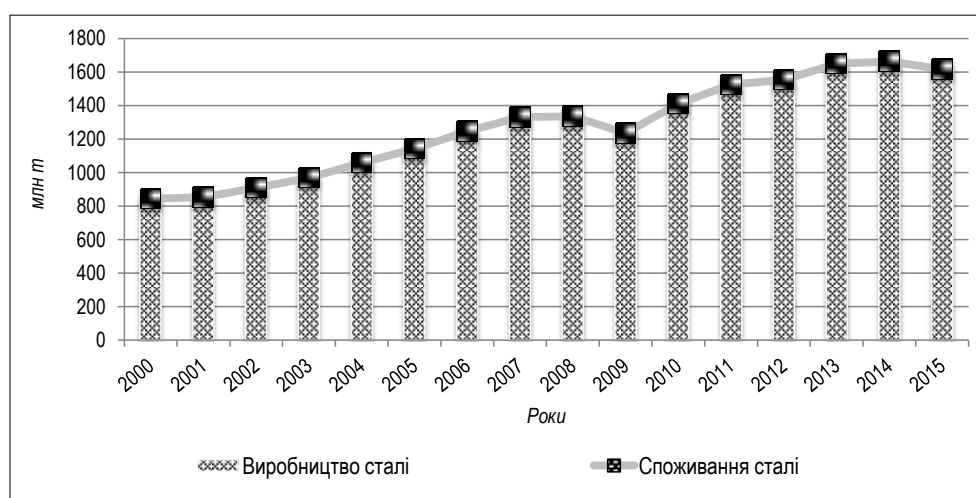

Рис. 8. Світове виробництво та споживання сталі у 2000–2015 рр., млн т

Джерело: складено та розраховано за даними: Steel Statistical Yearbooks 2010; 2016 / World Steel Association. URL: <https://www.worldsteel.org>

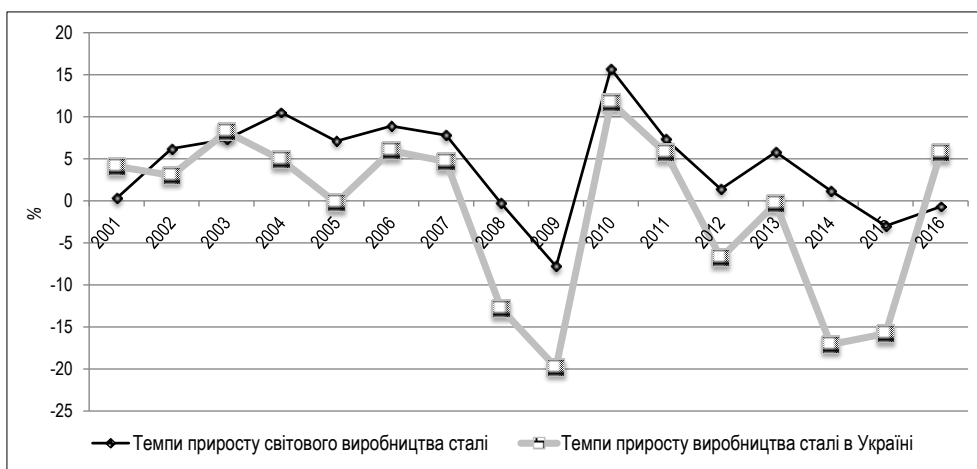

Рис. 9. Темпи приросту виробництва сталі в Україні та світі у 2001–2016 рр., %

Джерело: складено та розраховано за даними: Steel Statistical Yearbooks 2010; 2016; Monthly production 2017–2016 / World Steel Association. URL: <https://www.worldsteel.org>

Наслідком скорочення обсягів виробництва металопродукції в Україні стало зниження рівня рентабельності металургійних підприємств з 8,3% у 2007 р. до -2,3% у 2009 р. (рис. 10) та зменшення чисельності виробничого персоналу з 420 тис. осіб у 2007 р. до 355 тис. осіб у 2009 р. та подальшим його скороченням (рис. 11).

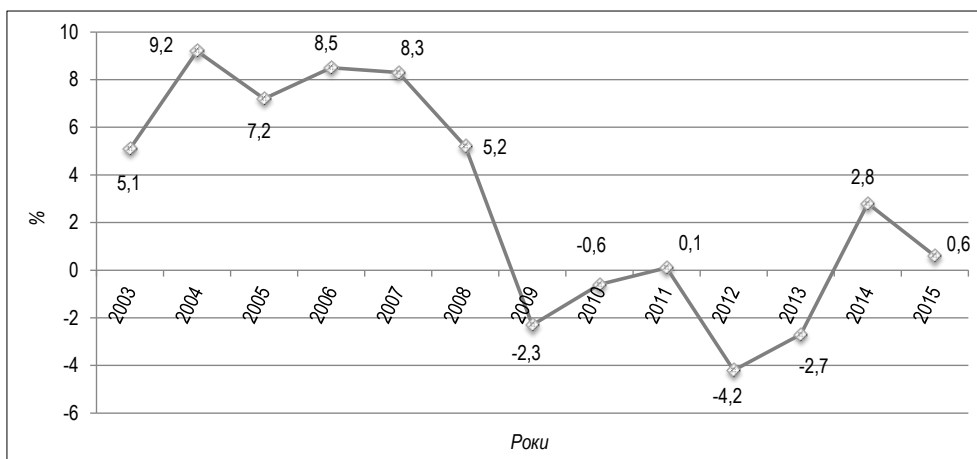

Рис. 10. Рівень рентабельності у сфері металургійного виробництва у 2003–2015 рр., %

Джерело: Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами промислової діяльності за 2003–2015 рр. / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Звичайно це не увесь перелік негативних наслідків, спричинених світовою фінансово-економічною кризою. Хоча вже їх достатньо для підтвердження тези про високу залежність вітчизняних виробників від зовнішньоекономічної кон'юнктури, яка у кризові періоди негативно впливає на розвиток не лише металургійної галузі, а й економіки країни загалом.

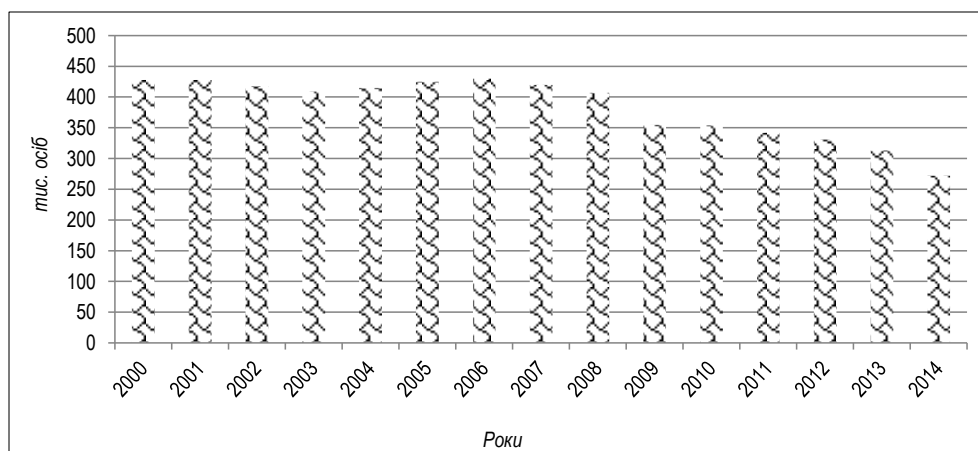

Рис. 11. Динаміка чисельності працівників металургійної галузі України, 2000–2014 рр.

Джерело: Промисловість України у 2001–2007 роках / Держкомстат України. Київ, 2008. 304 с.; Промисловість України у 2007–2010 роках / Держстат України. Київ, 2011. 306 с.; Статистичний щорічник України за 2014 рік / Держстат України. Київ, 2015. 585 с.

Чи здатне збільшення обсягів вітчизняної металопродукції всередині країни знизити залежність українських виробників від коливань зовнішньоекономічної кон'юнктури та забезпечити їм певний базис стабільності? На наш погляд, так. Проте тут існує ряд умов, без вирішення яких досягти бажаних результатів буде досить важко.

По-перше, внутрішній ринок металопродукції є значно вужчим за існуючі можливості металургійної галузі. Зокрема, якщо найбільші обсяги споживання металопродукції на внутрішньому ринку було зафіксовано у 2007 р. на рівні 9,7 млн т, то обсяги виробництва сталі у цей період становили 42,8 млн т, а це в 4,4 раза більше, ніж може спожити внутрішній ринок (рис. 12).

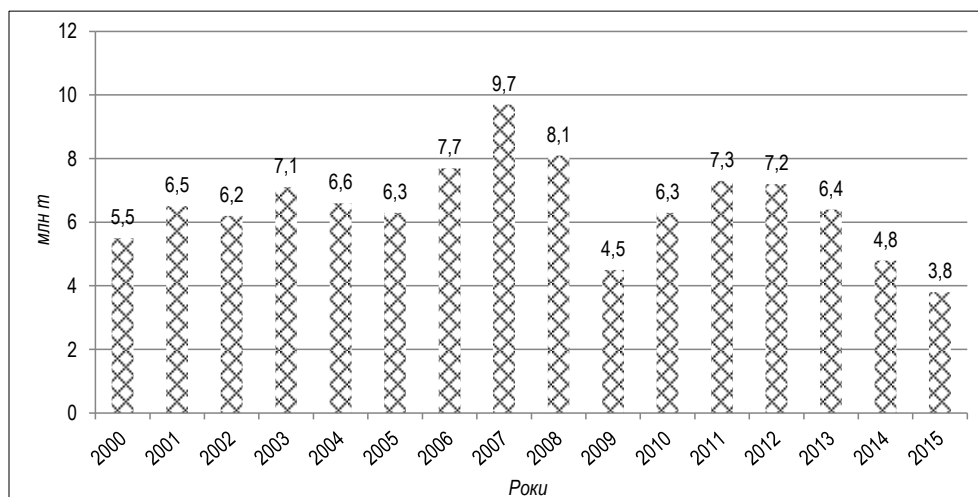

Рис. 12. Динаміка внутрішнього споживання металопродукції у 2000–2015 рр., млн т

Джерело: складено за даними: Steel Statistical Yearbooks 2010; 2016 / World Steel Association. URL: <https://www.worldsteel.org>

По-друге, незважаючи на суттєве перевищення обсягів металургійного виробництва над внутрішнім споживанням, на вітчизняному ринку металопродукції протягом 2000–2015 рр. спостерігалися значні обсяги імпорту (рис. 13). Так, частка імпорту металопродукції у загальних обсягах внутрішнього споживання у зазначений період коливалася від 9,1% у 2000 р. до 29,6% у 2008 р.

Рис. 13. Частка імпорту металопродукції у загальних обсягах внутрішнього споживання у 2000–2015 рр., %

Джерело: розраховано за даними: Steel Statistical Yearbooks 2010; 2016 / World Steel Association. URL: <https://www.worldsteel.org>

Варто також зазначити, що місткість внутрішнього ринку металопродукції України серед одинадцяти найбільших країн – виробників сталі є найнижчою. Зокрема, з виробленої у 2015 р. майже 23,0 млн т сталі на внутрішньому ринку України було спожито лише 16,6% (рис. 14). Водночас у Німеччині обсяги споживання металопродукції майже дорівнюють обсягам її виробництва – 99,1%. У Китаї частка внутрішнього споживання у загальній структурі виробництва становила 87,1%; у Південній Кореї – 83,4%; Бразилії – 71,2%; в Японії – 64,5%; у Росії – майже 63%. Також серед одинадцяти найбільших країн – виробників сталі у 2015 р. чотири країни спожили металопродукції більше, ніж виробили. До таких країн належать: США (137,4%); Італія (118,6%); Туреччина (116,2%); Індія (100,4%). Тобто ринки цих країн певною мірою залежать від імпорту металопродукції.

З огляду на світові тенденції, на наш погляд, Україна має перейняти досвід провідних виробників сталі та переорієнтуватися на задоволення потреб внутрішніх споживачів. Звичайно, сьогодні не йдеться про співвідношення 90% – внутрішній ринок і 10% – експорт, водночас досягнення співвідношення хоча б 50:50 є цілком реальним, і, як свідчить досвід, ще й виправданим з точки зору зниження негативних наслідків зовнішньоекономічної кон'юнктури. Проте, враховуючи існуючі металургійні потужності та обмежені можливості внутрішнього ринку металопродукції, які, за оцінками фахівців, максимально оцінюються в 13–15 млн т, виникає об'єктивне запитання – *яким чином це можна зробити?* Щоб відповісти на нього, необхідно достеменно знати, хто є основними споживачами металопродукції на внутрішньому ринку країни.

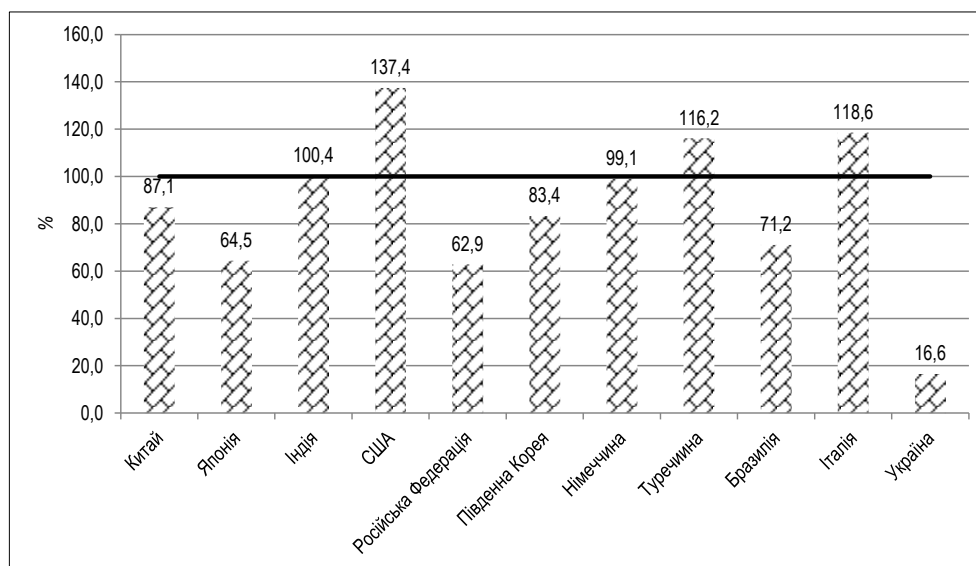

Рис. 14. Частка внутрішнього споживання металопродукції найбільшими країнами – виробниками сталі у загальній структурі металургійного виробництва у 2015 р.

Джерело: складено та розраховано за даними: Steel Statistical Yearbooks 2016 / World Steel Association. URL: <https://www.worldsteel.org>

За даними таблиці "витрати–випуск" у 2014 р. найбільшим споживачем металургійної продукції була сама металургійна галузь [10]. Зокрема, у вартісній структурі проміжного споживання її частка сумарно з виробництвом металевих виробів становила – 50,3% (42,4 та 7,9% відповідно). Частка будівельної галузі у вартісній структурі проміжного споживання становила 10,4%. У галузі з виробництва машин і устаткування споживається 7,4% металопродукції; у сфері постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 7,3%; у сфері з виробництва електричного устаткування – 5,2%; у сфері з виробництва автотранспорту – 1,4%. Загалом на перелічені галузі припадає близько 87% споживання металопродукції.

З наведеної вище структури внутрішнього споживання металопродукції можна зробити висновки про те, що частка таких галузей вітчизняної економіки, як будівництво, машинобудування, автомобілебудування та металообробна галузь є досить низькою. Проте потенційно саме вони можуть суттєво забезпечити зростання попиту на металопродукцію вітчизняного виробництва. На підтвердження цієї тези наведемо світову структуру основних споживачів металопродукції. Так, за даними World Steel Association, основними споживачами сталі у світі у 2014 р. були [11]: будівельний сектор – 50,0%; машинобудування – 16,0%; автомобілебудування – 13,0%; вироби з металу – 11,0%; інший транспорт – 5,0%; виробництво електроустаткування – 3,0%; виробництво побутової техніки – 2,0%.

Зазначимо, що розширення внутрішнього ринку металопродукції за рахунок перелічених галузей вітчизняної економіки є цілком реальним, проте без активної участі держави воно може й надалі залишитись предметом марних розмірковувань, які постійно актуалізуватимуться в періоди погіршення кон'юнктури світового ринку металопродукції.

У свою чергу активна участь держави полягатиме насамперед у створенні передумов та активізації розвитку основних металоспоживаючих галузей, зокрема в розробленні та реалізації національних програм у промисловості, особливо в будівництві, машинобудуванні, транспорті, енергетиці та житлово-комунальному господарстві, де негайної заміни вимагають понад 60,0% вітчизняних тепломереж, які працюють понад нормативний термін експлуатації [12, с. 112].

Загалом, за підрахунками фахівців ДП "Укрпромзовнішекспертиза", сумарний металофонд країни оцінюється в межах 600 млн т металу, у структурі якого близько 390 млн т, або 65%, займає повністю зношений метал, який потребує негайної заміни [13]. Це реальна можливість забезпечити роботу вітчизняним металургам на найближчі 15 років зі щорічним попитом у 25 млн т.

При розробленні та реалізації національних програм з розвитку металоспоживаючих галузей необхідно:

- визначити потенціал та реальну місткість внутрішнього ринку металопродукції, яка може досягати 25 млн т щорічно;
- на законодавчому рівні створити сприятливі умови для стимулювання споживання на внутрішньому ринку металопродукції вітчизняних виробників;
- удосконалити інституційну базу щодо стимулювання та підтримки українських металовиробників, що не суперечить вимогам СОТ та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Водночас необхідно розуміти, що виконання означених вище завдань можливе лише за умов збільшення обсягів виробництва металопродукції глибокої переробки та створення її нових видів, підвищення якості та конкурентоспроможності металопродукції, зниження її ресурсомісткості, а також інноваційного вдосконалення техніки і технології виробництва металопродукції; зниження шкідливої дії підприємств галузі на навколишнє природне середовище. Досягти зазначених цілей неможливо без проведення докорінної модернізації металургійних підприємств. До цього спонукає наявність у галузі ряду проблем, зокрема:

- висока енергоємність виробництва;
- неефективне споживання паливно-енергетичних ресурсів, що призводить до значних витрат природного газу, збільшуючи залежність галузі від імпорту енергоресурсів;
- відсутність інноваційних зрушень;
- занепад галузевої науки та недієвість механізмів залучення потенціалу академічних інститутів для виконання прикладних розробок, що поглиблює технічну і технологічну відсталість металургійної галузі;
- високий ступінь зношування основних виробничих фондів (мартенівських печей, енергоємного обладнання аглофабрик, збагачувальних підприємств, прокатних цехів, доменних печей тощо), що дедалі збільшує збитковість металургійного виробництва;
- скорочення іноземного інвестування галузі;
- неефективне використання виробничих потужностей;
- низький рівень продуктивності праці;
- зростаючі екологічні проблеми тощо.

З метою проведення докорінної модернізації металургійних підприємств необхідно розробити Державну програму модернізації та розвитку металургійної галузі України до 2027 року. Її метою має стати: модернізація виробничих потужностей на основі визначення пріоритетних напрямів структурної перебудови га-

лузі, орієнтованих на виробництво екологічно чистої та конкурентоспроможної металопродукції.

Основними завданнями Державної програми модернізації та розвитку металургійної галузі мають стати такі.

1. Оптимізація металургійних потужностей до оптимально прийнятних меж з урахуванням максимально можливого розширення внутрішнього ринку. Реалізація цього завдання має відбуватися насамперед на основі виведення з експлуатації застарілих мартенівських та інших надлишкових потужностей, з урахуванням тенденцій та сучасної структури металургійного виробництва у провідних країнах-виробниках.

2. Розроблення та реалізація інноваційної моделі розвитку галузі шляхом створення та впровадження у виробництво принципово нових наукоємних та ефективних технологій, а також ресурсозберігаючих екологічно чистих технологій світового рівня.

3. Розвиток ринків збуту металопродукції. На наш погляд, пріоритетним ринком збуту вітчизняної металопродукції має стати **внутрішній ринок**. Це пояснюється тим, що національні товари і послуги спочатку виводяться на внутрішні галузеві ринки, де їх виробництво стає масовим, а потім починає додатково розширюватися за рахунок експорту. Тому кожна країна, що ставить за мету підвищити конкурентоспроможність національної економіки, забезпечити її прискорене зростання в майбутньому, розпочинає втілювати ці плани зі збільшення власного внутрішнього ринку, перетворюючи його на платформу для експансії національної інноваційної та якісно кращої продукції у світовому господарстві [14, с. 314]. Крім того, в умовах погіршення кон'юнктури та посилення конкуренції на зовнішньому ринку внутрішній ринок є ключовим важелем для стабілізації та розвитку металургійної галузі України.

4. Удосконалення державної політики щодо розвитку металургійної галузі. Першочерговим завданням має стати **переорієнтація державної промислової політики у галузі на заходи стратегічного значення**. Реалізація цього напряму Державної програми дасть змогу поступово відійти від домінуючих на сьогодні оперативно-тактичних антикризових заходів, що мають, як правило, короткострокові стабілізаційно-компенсаційні ефекти. Більше того, саме стратегічна орієнтація державної підтримки дозволить забезпечити необхідний баланс інтересів держави, металургійної галузі та бізнесу інших галузей.

Нова стратегія розвитку галузі повинна формуватися на пріоритетах концепції неоіндустріалізації національної економіки. В її основі лежать: *власні ресурси; нові технології; активний внутрішній попит*. Саме вони є тими вирішальними факторами, які зможуть вивести металургійну галузь на шлях економічного зростання та глобальної конкурентоспроможності.

Висновки

Отже, проведене дослідження показало, що металургійна галузь України, зорієнтувавшись на задоволення зовнішнього попиту, мимоволі стала заручником зовнішньоекономічної кон'юнктури, яка у несприятливі періоди негативно впливає на її розвиток. Негативний вплив проявляється насамперед у скороченні обсягів вітчизняного виробництва та експорту металопродукції, зниженні прибутковості металургійних підприємств, скороченні чисельності виробничого персоналу.

З метою зниження негативного впливу зовнішньоекономічної кон'юнктури на розвиток національних виробників металопродукції провідні країни світу значну увагу приділяють розвитку металоспоживаючих галузей, забезпечуючи тим самим стабільний попит на металопродукцію власних підприємств.

Проведений аналіз основних споживачів вітчизняної металопродукції на внутрішньому ринку України засвідчив наявність потужного потенціалу для розширення. Проте для того, щоб він почав працювати, необхідно:

- створити сприятливі умови для прискореного оновлення та модернізації основних виробничих потужностей до світового рівня з метою суттєвого зниження енергетичних і матеріальних витрат на виробництво металопродукції;
- диверсифікувати виробництво та оптимізувати його структуру в результаті збільшення номенклатури нових сортментів;
- постійно координувати плани розвитку підприємств металургійної галузі зі стратегічними планами металоспоживаючих галузей економіки України;
- сконцентрувати ресурси на вирішення пріоритетних завдань;
- створити сприятливі інституційні умови для розвитку внутрішнього ринку та забезпечення потреб країни власною металопродукцією;
- сформуванню дієву та ефективну підтримку науково-технічного потенціалу країни, фундаментальних та прикладних досліджень, спрямованих на забезпечення інноваційного розвитку металургійної галузі.

На наш погляд, реалізація зазначених пропозицій сприятиме не лише розширенню внутрішнього ринку металопродукції та зниженню залежності вітчизняних виробників від зовнішньоекономічної кон'юнктури, а й створить передумови для її ефективного виробництва, підвищення конкурентоспроможності, розв'язання енергетичних та екологічних проблем, збалансованого розвитку та соціальної стабільності країни. Тобто внутрішній ринок може стати потужним фактором у подальшому розвитку не лише вітчизняної металургійної галузі, а й основних металоспоживаючих галузей та економіки країни загалом.

Список використаних джерел

1. Осташко Т.О., Лір В.Е., Венгер В.В., Олефір В.К., Биконя О.С. Зміна традиційних позицій українського експорту. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 2. С. 57–74.
2. Большаков В.І., Тубольцев Л.Г. Чорна металургія і національна безпека України. *Вісник НАН України*. 2014. № 9. С. 48–58.
3. Власюк Т.О. Металургійна галузь України на світовому ринку: проблеми та пріоритети. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2016. № 3. С. 91–103.
4. Кулик І.М. Сучасний стан та основні фактори розвитку чорної металургії в Україні. *Бізнес Інформ*. 2012. № 5. С. 116–121.
5. Кулицький С. Проблеми розвитку українського гірничо-металургійного комплексу на сучасному етапі. *Україна: події, факти, коментарі*. 2015. № 14. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr14.pdf>
6. Оболенська Т., Довгань Д. Україна на світовому ринку чорних металів. *Вісник Львівського університету. Серія "Міжнародні відносини"*. 2015. Вип. 36, част. 3. С. 169–176.
7. Кирій В.В., Чічкань О.В. Засади формування фінансово-промислових груп в Україні. *Інноваційна економіка*. 2012. № 2. С. 269–272.
8. Венгер В.В., Точилін В.О. Особливості взаємодії держави та бізнесу у сфері гірничо-металургійного комплексу України: від підтримки до партнерства. *Економіка і прогнозування*. 2010. № 2. С. 114–128.
9. Закон України "Про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України" від 17.07.1999 р. № 934-XIV (втратив чинність). URL: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=934-14
10. Таблиця "витрати–випуск" за 2014 р. / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

11. Steel – The Permanent Material in The Circular Economy / World Steel Association. URL: <https://www.worldsteel.org>
12. Проблеми, напрями та чинники сприяння розвитку внутрішнього ринку України (реальний сектор економіки) / НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ. Київ, 2013. 292 с.
13. 65% металлофонда Украины занимает полностью изношенный металл / Втормет. URL: <http://vtormet.dp.ua>
14. Пустовойт О.В. Институційна природа економічних циклів. Досвід України / НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". Київ, 2016. 388 с.

Надійшла до редакції 31.07.2017 р.

Венгер В.В., канд. екон. наук, ведучий научний співробітник

Інститут економіки та прогнозування НАН України

Осипов В.Н., д-р екон. наук, професор, старший научний співробітник

Інститут проблем ринка та економіко-екологічних досліджень НАН України

ВНУТРЕННИЙ РЫНОК КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

Подтверждается зависимость отечественной металлургической отрасли от колебаний внешнеэкономической конъюнктуры и доказано ее негативное влияние в периоды финансово-экономических кризисов. С целью снижения негативного влияния внешнеторговой конъюнктуры на развитие отечественной металлургической отрасли проанализирован опыт крупнейших стран – производителей стали. Показано, что основными рынками сбыта этих стран являются их внутренние рынки. Разработаны и предложены основные направления переориентации отечественных металлопроизводителей на приоритетное удовлетворение внутреннего спроса путем интенсивного развития металлопотребления внутри страны.

Ключевые слова: металлургическая отрасль Украины; внутренний рынок; металлопотребляющие отрасли, экспорт металлопродукции, импорт металлопродукции; внешнеэкономическая конъюнктура.

V.Venger, PhD in Economics, Leading Researcher,

Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine

V.Osyrov, Doctor of Economics, Senior Researcher,

Institute of Market Problems and Economic and Ecological Research, NAS of Ukraine

DOMESTIC MARKET AS A DEVELOPMENT FACTOR OF UKRAINE'S METAL INDUSTRY

The article considers the preconditions for the transformation of Ukraine's metallurgical industry into a global producer and exporter of metal products. It is shown that this process began in the early 90's of the 20th century, after inheritance, from the former USSR, of a powerful mining and metallurgical complex representing an integrate technological system from extraction and processing of iron ore to the production of finished rolled metal and pipes. An additional factor contributing to the development of the industry's foreign economic activities was its resource potential based on the presence of national highly skilled personnel, domestic raw material base and numerous production facilities able not only to fully satisfy the needs of the domestic market but also provide significant volumes of exports.

The authors prove that, due to its export orientation, Ukrainian metallurgical industry of Ukraine has become a hostage to the foreign economic situation, which in adverse periods negatively affects its development. It is shown that this negative influence is manifested, first of all in the decrease of domestic output and exports of metal products, lower profitability of the metallurgical enterprises, and reduction of production personnel.

In order to reduce the negative impact of the foreign trade situation on the development of domestic metallurgical industry, the authors have analyzed the experience of the largest steel producing countries. It is proved that the main outlets of these countries are their domestic markets. In particular, the share of domestic consumption of metal products in the five largest steel producing countries in their total metal output in 2015 ranged from 64.5% in Japan to almost 99.1% in Germany, while in Ukraine the share of domestic consumption of metal products in 2015 was only 16.6%.

Based on the results of the research, the authors develop and propose guidelines for the reorientation of domestic metal producers to the priority satisfaction of domestic demand through intensive development of domestic metal consumption. In particular, they prove that increasing the domestic consumption of metal products can be achieved through the development and implementation of national programs in industry, especially in construction, engineering, transport, energy and housing and public utilities.

Also, the research has proved that expansion of the domestic metal market is only possible with increase in the output of deeply processed metal products and creation of their new types, improved quality and competitiveness, reduced resource intensity of the sector, as well as with innovation based upgrade of machinery and technology for the production of metal products; and reduced environmental hazards. It is impossible to achieve these goals without a radical modernization of the metallurgical enterprises.

Key words: *Ukraine's metal sector; domestic market; metal consuming industries, export of metal products, import of metal products; foreign conjuncture.*

References

1. Ostashko, T., Lir, V., Venger, V., Olefir, V., Bykonnia, O. (2017). Change of traditional positions of the Ukrainian export. *Ekonomika i prognozuvannâ – Economy and forecasting*, 2, 57-74 [in Ukrainian].
2. Bol'shakov, V., Tubol'tsev, L. (2014). Ferrous metallurgy and national safety of Ukraine. *Visnyk NAN Ukrainy – Bulletin of NAS of Ukraine*, 9, 48-58 [in Ukrainian].
3. Vlasiuk, T. (2016). Metallurgical industry of Ukraine in the world market: problems and priorities. *Naukovyj visnyk Natsional'noi akademii statystyky, obliku ta audytu – Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Account and Audit*, 3, 91-103 [in Ukrainian].
4. Kulyk, I. (2012). The modern state and basic factors of development of ferrous metallurgy in Ukraine. *Biznes Inform – Biznes Inform*, 5, 116-121 [in Ukrainian].
5. Kulyts'kyj, S. (2015). Current development problems of Ukrainian mining and metallurgy complex. *Ukraina: podii, fakty, komentari – Ukraine: events, facts, comments*, 14. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr14.pdf> [in Ukrainian].
6. Obolens'ka, T., Dovhan', D. (2015). Ukraine in the world market of ferrous metals. *Visnyk Lvivs'koho universytetu. Seriiia "Mizhnarodni vidnosyny" – Bulletin of the Lviv University. Series International Relations*, 36 (3), 169-176 [in Ukrainian].
7. Kyrij, V., Chichkan', O. (2012). Principles of the formation of financial-industrial groups in Ukraine. *Innovatsijna ekonomika – Innovative economy*, 2, 269-272 [in Ukrainian].
8. Venher, V., Tochylin, V. (2010). Features of co-operation between the state and business in the field of the mining-and-metallurgy complex of Ukraine: from support to partnership. *Ekonomika i prognozuvannâ – Economy and forecasting*, 2, 114-128 [in Ukrainian].
9. Law of Ukraine On realization of economic experiment on the enterprises of the mining-and-metallurgy complex of Ukraine. 934-XIV (lost an action) (1999, July 17). Retrieved from zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=934-14 [in Ukrainian].
10. Input-Output Tables (2014). Derzhstat Ukrainy. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
11. Steel: A Permanent Material in The Circular Economy. World Steel Association. Retrieved from <https://www.worldsteel.org>
12. Problems, directions and factors in the promotion of the development of Ukraine's domestic market (real sector) (2013). NAS of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
13. 65% of Ukraine's metal assets are completely worn out. *Vtormet*. Retrieved from <http://vtormet> [in Russian].
14. Pustovojt, O. (2016). Institutional nature of economic cycles. Experience of Ukraine. NAS of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].